

Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNE PRAVOBRANILKE

LAILE MEDINA,

predstavljeni 18. aprila 2024¹

Zadeva C-760/22

FP,

QV,

IN,

YL,

VD,

JE,

OL,

ob udeležbi

Sofijska gradska prokuratura

(Predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Sofijski gradski sad (okrajno sodišče za mesto Sofija, Bolgarija))

„Predhodno odločanje – Pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah – Listina Evropske unije o temeljnih pravicah – Člena 47 in 48 – Direktiva (EU) 2016/343 – Pravica biti navzoč na sojenju v kazenskem postopku – Udeležba na sojenju na daljavo prek videokonference med pandemijo covid-19 – Obveznost biti navzoč na sojenju“

I. Uvod

1. Digitalizacija pravosodja pomembno vpliva na temeljne procesne pravice v kazenskem postopku, zlasti na pravico biti navzoč na svojem sojenju in na spoštovanje pravice do obrambe. Potreba, da se med pandemijo covid-19 zagotovi neprekinjeno delovanje pravosodja, in javni interes varovanja javnega zdravja sta države članice in države po svetu spodbudila, da so v svoje sisteme uvedle uporabo videokonferenc v kazenskem postopku ali pa so videokonference uporabljale več in splošneje.² Ponovni pojav izzivov v zvezi z „obdolžencem, navzočim na daljavo“³ odpira občutljiva vprašanja glede tega, kako najti ustrezno ravnovesje med uveljavljanjem temeljnih procesnih pravic v kazenskem postopku in uporabo digitalnih sredstev za učinkovito delovanje pravosodja.

¹ Jezik izvirnika: angleščina.

² Glej Urad OVSE za demokratične institucije in človekove pravice, *The Functioning of Courts in the Covid-19 Pandemic: A Primer* (Delovanje sodišč med pandemijo Covid-19: Priročnik), 2. november 2020 (na voljo na spletni strani: <https://www.osce.org/odihr/469170>); Sanders, A., „Video-hearings in Europe before, during and after the Covid-19 Pandemic“, *International Journal for Court Administration*, zvezek 12, 2021, str. od 1 do 21.

³ Glej Poulin, A. B., „Criminal Justice and Videoconferencing Technology: The Remote Defendant“, *Tulane Law Review*, zvezek 78, 2004, str. 1089.

2. V pravu Unije je s členom 8(1) Direktive (EU) 2016/343⁴ določena procesna pravica osumljenih in obdolženih oseb, da so navzoče na sojenju, kar je bistven element temeljne pravice do poštenega sojenja iz členov 47 in 48 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (Listina). V zadevi v glavni stvari se postavlja vprašanje, ali ta določba nasprotuje odločitvi, ki jo sprejme kazensko sodišče, da obdolženi osebi omogoči udeležbo v postopku prek videokonference, čeprav v nacionalnem pravu ne obstaja posebna pravna podlaga, s katero bi bil določen tak način udeležbe. Tako je Sodišču dana možnost, da prvič poda razlago pravice biti navzoč na sojenju v okviru uporabe videokonferenc ali drugih tehnologij za komunikacijo na daljavo.

II. Pravni okvir

Pravo Evropske unije

Direktiva 2016/343

3. V uvodnih izjavah 9, 33, 35 in 48 Direktive 2016/343 je navedeno:

„(9) Namen te direktive je okrepiti pravico do poštenega sojenja v kazenskem postopku z določitvijo skupnih minimalnih pravil glede nekaterih vidikov domneve nedolžnosti in pravice biti navzoč na sojenju.

[...]

(33) Pravica do poštenega sojenja je eno od osnovnih načel v demokratični družbi. Pravica osumljenih ali obdolženih oseb, da so navzoče na sojenju, temelji na navedeni pravici in bi morala biti zagotovljena po vsej Uniji.

[...]

(35) Pravica osumljenih ali obdolženih oseb, da so navzoče na sojenju, ni absolutna. Osumljene ali obdolžene osebe bi morale imeti možnost, da se pod nekaterimi pogoji izrecno ali molče, vendar nedvoumno, odpovejo tej pravici.

[...]

(48) Glede na to, da direktiva določa minimalna pravila, bi države članice morale imeti možnost razširiti pravice iz te direktive, da zagotovijo višjo raven varstva. Raven varstva, ki jo zagotavljajo države članice, nikoli ne bi smela biti nižja od standardov, ki so določeni v Listini oziroma [Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP)], kakor ju razlagata Sodišče in Evropsko sodišče za človekove pravice.“

4. Člen 1 Direktive 2016/343, naslovljen „Predmet urejanja“, določa:

„Ta direktiva določa skupna minimalna pravila o:

[...];

⁴ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 9. marca 2016 o krepitevi nekaterih vidikov domneve nedolžnosti in krepitevi pravice biti navzoč na sojenju v kazenskem postopku (UL 2016, L 65, str. 1).

(b) pravici biti navzoč na sojenju v kazenskem postopku.“

5. Člen 8 ter direktive, naslovljen „Pravica biti navzoč na sojenju“, v odstavkih 1 in 2 določa:

„1. Države članice zagotovijo, da imajo osumljene in obdolžene osebe pravico biti navzoče na svojem sojenju.

2. Države članice lahko določijo, da lahko sojenje, na podlagi katerega se lahko izda odločba, s katero se ugotovi, ali je osumljena ali obdolžena oseba kriva ali nedolžna, poteka brez navzočnosti te osebe, če:

(a) je bila osumljena ali obdolžena oseba pravočasno obveščena o sojenju in o posledicah izostanka; ali

(b) osumljeno ali obdolženo osebo, ki je bila o sojenju obveščena, zastopa pooblaščen odvetnik, ki ga je imenovala osumljena ali obdolžena oseba ali država.“

Bolgarsko pravo

6. Člen 6a(2) zakon za merките i deystviyata po vreme na izvanrednoto polozhenie, obyaveno s reshenie na Narodnoto sabranie ot 13.03.2020 i za preodolyavane na posleditsite (zakon o ukrepih in ravnanjih v času izrednega stanja, uvedenega s sklepom narodne skupščine z dne 13. marca 2020, in o spopadanju s posledicami, v nadaljevanju: zakon o ukrepih med izrednim stanjem), ki se je uporabljal do 31. maja 2022, je določal:

„Med izrednim stanjem ali izrednimi razmerami zaradi epidemije in dva meseca po njihovi odpravi lahko javne sodne obravnave [...] potekajo na daljavo, če je zagotovljena neposredna in virtualna udeležba strank na sojenju ali v postopku. O opravljenih sodnih obravnavaх se sestavi zapisnik, ki se nemudoma objavi, posnetek sodne obravnave pa se hrani do izteka roka za popravek in dopolnitev zapisnika, razen če zakon o postopku ne določa drugače. Sodišče [...] obvesti stranke, če bo sodna obravnava potekala na daljavo.“

7. Člen 55 Nakazatelno-protsesualen kodeks (zakonik o kazenskem postopku, v nadaljevanju: NPK) določa:

„[...] Obdolžena oseba ima naslednje pravice: [...] da sodeluje v kazenskem postopku.“

8. Člen 269 NPK določa:

„(1) V zadevah, v katerih se obdolženi osebi sodi za hudo kaznivo dejanje, je njena navzočnost na glavni obravnavi obvezna.

(2) Sodišče lahko odredi, da je obdolžena oseba navzoča tudi v zadevah, v katerih njena navzočnost ni obvezna, če je to potrebno za odkritje objektivne resnice.

(3) Če to ne preprečuje razkritja objektivne resnice, se zadeva lahko obravnava brez navzočnosti obdolžene osebe, če:

1. ta ni na naslovu, ki ga je navedla, ali pa je naslov spremenila, ne da bi o tem obvestila pristojni organ;

2. njeno prebivališče v Bolgariji ni znano in ni bilo ugotovljeno niti z obsežno preiskavo;
3. je bila pravilno vabljen, vendar ni navedla utemeljenih razlogov, ki bi upravičevali njen izostanek, in je bil spoštovan postopek iz člena 247c(1) NPK;
4. je zunaj ozemlja Republike Bolgarije in:
 - (a) njeno prebivališče ni znano;
 - (b) je ni mogoče povabiti iz drugih razlogov;
 - (c) je bila pravilno vabljen in ni navedla opravičljivega razloga za svoj izostanek.“

9. Člen 115(2) NPK določa:

„Obdolžene osebe ne sme zaslišati pristojni sodnik oziroma ne sme biti zaslišana prek videokonference, razen če je v tujini in ni ovir za ugotavljanje objektivne resnice.“

10. Člen 474(1) NPK določa:

„Pravosodni organ druge države lahko opravi zaslišanje osebe, ki je priča ali izvedenec v kazenskem postopku in se nahaja v Republiki Bolgariji, prek videokonference ali telefonske konference, pa tudi zaslišanje z udeležbo obdolžene osebe, le če to ni v nasprotju s temeljnimi načeli bolgarskega pravnega reda. Zaslišanje prek videokonference z udeležbo obdolžene osebe se lahko izvede le z njenim soglasjem in po tem, ko se zadevni bolgarski pravosodni organi in pravosodni organi druge države dogovorijo o načinu izvedbe videokonference.“

III. Kratka predstavitev dejanskega stanja in postopka v glavni stvari

11. FP preganjajo zaradi članstva v hudodelski združbi, organizirani zaradi obogatitve in skupnega izvrševanja davčnih kaznivih dejanj iz člena 255 Nakazatelen kodeks (kazenski zakonik, v nadaljevanju: NK). V skladu z NK je to hudo kaznivo dejanje.

12. FP je že na začetku postopka pooblastil zagovornika.

13. Nekdanje Spetsializiran nakazatelen sad (specializirano kazensko sodišče, Bolgarija) je s sodbo z dne 11. aprila 2019 FP spoznalo za krivega in ga obsodilo na šest mesecev zapora s preizkusno dobo tri leta. Ta sodba je bila v pritožbenem postopku razveljavljena. Zadeva je bila vrnjena v ponovno sojenje drugemu senatu nekdanjega Spetsializiran nakazatelen sad (specializirano kazensko sodišče), Sofijski gradski sad (mestno sodišče v Sofiji, Bolgarija), ki je predložitveno sodišče. Ponovna obravnava zadeve se je začela 30. junija 2021.

14. Ob javnem materialnem preizkusu obtožnega akta 12. oktobra 2021 je FP zaprosil, da bi v postopku sodeloval na daljavo prek spletne komunikacijske povezave, ki omogoča prenos slike in zvoka, saj živi in dela v Združenem kraljestvu. Navedel je, da je seznanjen z vsemi postopkovnimi dokumenti in da meni, da zaradi udeležbe na daljavo ne bodo kršene njegove pravice.

15. Odvetnik FP je bil fizično navzoč v sodni dvorani in je izjavil, da se lahko FB vsa nova gradiva posredujejo v elektronski obliki, tako da jih bo ta lahko pravočasno pregledal. Odvetnik FP je tudi navedel, da je mogoče posvetovanja z njegovo stranko organizirati prek ločene povezave, pri kateri bi se prekinil prenos slike, in zunaj sodne dvorane.

16. Predložitveno sodišče je na podlagi člena 6a(2) zakona o ukrepih med izrednim stanjem dovolilo FP, da se na daljavo udeleži javne obravnave 12. oktobra 2021 ob upoštevanju jamstev in pogojev, ki jih je določilo sodišče. Naslednjih obravnav, razen obravnave z dne 28. februarja 2022, na kateri je bil fizično navzoč, se je FP udeležil prek videokonference.

17. Na obravnavi, razpisani za 13. junij 2022, je FP izrazil željo, da se postopka še naprej udeležuje na daljavo. Vendar je predložitveno sodišče dvomilo, ali ta možnost na podlagi bolgarskega prava še obstaja, saj se je člen 6a(2) zakona o ukrepih med izrednim stanjem 31. maja 2022 prenehal uporabljati. Predložitveno sodišče ugotavlja, da NPK ne določa možnosti, da bi se obdolžena oseba sodnega postopka udeleževala prek videokonference, razen v nekaterih posebnih primerih, od katerih se noben ne nanaša na ta postopek. Vendar po mnenju predložitvenega sodišča z bolgarsko zakonodajo uporaba videokonference ni izrecno prepovedana.

18. Ker ne obstaja posebna pravna podlaga, je zagovornik FP predlagal, da bi se njegova stranka obravnave lahko udeležila na daljavo, pri čemer bi se štela za nenavzočo.

19. Predložitveno sodišče ni sprejelo predloga, da bi FP štelo za nenavzočega. Štelo je, da čeprav FP ni fizično navzoč v sodni dvorani, lahko učinkovito sodeluje na sojenju.

20. Ker v nacionalnem pravu ne obstaja pravna podlaga, ki bi dovoljevala uporabo videokonference, je predložitveno sodišče menilo, da je treba preveriti, ali je združljivo z Direktivo 2016/343, da se obdolženi osebi omogoči, da se odloči, kako bo izpolnila obveznost biti navzoča v kazenskem postopku. V zvezi s tem predložitveno sodišče dvomi, ali je FP treba šteti za navzočega, če njegove pravice niso bile kršene in so bili sprejeti vsi ukrepi za zagotovitev, da ni bistvene razlike med njegovo fizično navzočnostjo v sodni dvorani in njegovo udeležbo v postopku prek spletne povezave.

21. Glede na te ugotovitve je Sofijski gradski sad (okrajno sodišče za mesto Sofija) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo to vprašanje:

„Ali bi bila kršena obdolženčeva pravica do navzočnosti na sojenju v skladu s členom 8(1) v povezavi z uvodnima izjavama 33 in 44 [Direktive 2016/343], če se na svojo izrecno željo udeleži sodnih obravnav v kazenski zadevi prek spletne povezave, če ga zagovarja pooblaščen odvetnik, ki je navzoč v sodni dvorani, in če mu ta povezava omogoča spremljanje poteka postopka, navajanje dokazov in seznanjanje z njimi, če ga je mogoče slišati brez tehničnih ovir in če mu je zagotovljena učinkovita in zaupna komunikacija z odvetnikom?“

22. Pisna stališča so predložili FP, madžarska in latvijska vlada ter Evropska komisija.

IV. Presoja

A. Preoblikovanje vprašanja, predloženega v predhodno odločanje

23. V skladu z ustaljeno sodno prakso mora Sodišče v okviru postopka sodelovanja med nacionalnimi sodišči in Sodiščem, uvedenega s členom 267 PDEU, nacionalnemu sodišču dati koristen odgovor, ki mu omogoča rešitev spora, o katerem odloča. S tega vidika mora Sodišče po potrebi preoblikovati vprašanja, ki so mu bila predložena.⁵

24. V obravnavani zadevi izhaja vprašanje predložitvenega sodišča iz tega, da z NPK ni zahtevana navzočnost obdolžene osebe v kazenskem postopku, če je ta oseba obtožena hudega kaznivega dejanja, čeprav ta zakon ne določa možnosti udeležbe v tem postopku prek videokonference. Iz predložitvene odločbe je razvidno, da obstajajo nekateri primeri, v katerih je spletna udeležba mogoča, in sicer v predkazenskem postopku in v drugih posebnih postopkih. Vendar se ti primeri ne uporabljajo za zadevo v glavni stvari.⁶

25. FP, obdolženi osebi iz postopka v glavni stvari, je bilo dovoljeno, da na sojenju sodeluje do neke faze postopka, medtem ko se je uporabljal zakon o ukrepih med izrednim stanjem. Ko se je ta zakon nehal uporabljati – in ker ni bilo druge zakonske določbe, ki bi omogočala spletno udeležbo na obravnavi – je FP predlagal, da bi se še naprej sojenja udeleževal na daljavo, pri čemer naj bi se ga štelo za nenavzočega. Predložitveno sodišče temu predlogu ni ugodilo, saj je menilo, da to, da bi FP štelo za nenavzočega, ne bi bilo v skladu z njegovo dejansko udeležbo v postopku. Predložitveno sodišče je ocenilo, da bi lahko FP dovolilo, da se odloči, kako bo izpolnil obveznost biti navzoč v kazenskem postopku (določeno v členu 269(1) NPK), in tej osebi omogočilo spletno udeležbo, če bi zagotovilo, da bi obdolžena oseba v celoti sodelovala v postopku. Vendar dvomi, ali je ta odločitev združljiva s členom 8(1) Direktive 2016/343.

26. Glede na navedeno predložitveno sodišče v bistvu sprašuje, ali je treba člen 8(1) Direktive 2016/343 razlagati tako, da nasprotuje temu, da kazensko sodišče obdolženi osebi, ki mora biti v skladu z nacionalnim pravom navzoča na sojenju, omogoči, da se postopka udeležuje prek videokonference, čeprav v nacionalnem pravu ni izrecne določbe, ki bi omogočala tak način udeležbe.

B. Splošna načela o pravici obdolženih oseb, da so navzoče na sojenju

27. Člen 8(1) Direktive 2016/343 določa, da morajo države članice zagotoviti, da imajo osumljene in obdolžene osebe pravico biti navzoče na svojem sojenju.

28. Splošna načela glede uveljavljanja pravice biti navzoč na sojenju so bila razvita v sodni praksi Sodišča, ki izhaja iz sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice.

⁵ Sodba z dne 30. januarja 2024, Direktor na Glavna direksia „Natsionalna politisia“ pri MVR - Sofia (C-118/22, EU:C:2024:97, točka 31 in navedena sodna praksa).

⁶ Iz predloga za sprejetje predhodne odločbe je razvidno, da je z NPK določena možnost spletne udeležbe v primerih izjav obdolžene osebe, odreditve pripora v predkazenskem postopku, sodnega nadzora pripora v predkazenskem postopku ali v postopkih v zvezi z mednarodno pravno pomočjo v kazenskih zadevah.

29. Sodišče je natančneje spomnilo, da Direktiva 2016/343 v skladu s svojo uvodno izjavo 47 podpira temeljne pravice in načela, kot so priznani z Listino ter EKČP, vključno s pravico do poštenega sojenja, domnevo nedolžnosti in pravico do obrambe.⁷

30. Kot je razvidno iz uvodne izjave 33 te direktive, pravica osumljenih ali obdolženih oseb, da so navzoče na sojenju, temelji na pravici do poštenega sojenja, ki je določena v členu 6 EKČP in ki ji, kot je navedeno v Pojasnilih k Listini, ustrežata člen 47, drugi in tretji odstavek, ter člen 48 te listine. Sodišče mora zato paziti, da se z razlago zadnjenavedenih določb, ki jo poda, zagotovi raven varstva, s katero ni kršena raven varstva, ki je zagotovljena s členom 6 EKČP, kot ga razlaga Evropsko sodišče za človekove pravice.⁸

31. Iz sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice je razvidno, da je navzočnost obdolžene osebe bistvena za pošteno sojenje ter da je obveznost zagotoviti obdolženi osebi pravico do navzočnosti v sodni dvorani eden od bistvenih elementov člena 6 EKČP.⁹

32. Dalje, v skladu s sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice je s členom 6(3)(c) EKČP sicer vsakomur, ki je obtožen kaznivega dejanja, dana pravica, da „se brani sam ali z zagovornikom po lastni izbiri [...]“, vendar ni določen način uveljavljanja te pravice. Evropsko sodišče za človekove pravice je tako ponovilo, da EKČP „daje državam pogodbenicam pravico, da izberejo načine za zagotovitev, da je v njihovih pravosodnih sistemih [ta pravica] zagotovljena, naloga tega sodišča pa je, da preveri, ali je izbrana metoda skladna z zahtevami poštenega sojenja“.¹⁰

33. V zvezi s tem je Evropsko sodišče za človekove pravice poudarilo, da ob upoštevanju pravice do obrambe, ki je zagotovljena med drugim s členom 6(3)(c) EKČP, možnost obdolžene osebe, da se udeleži obravnave, vključuje pravico te osebe, da učinkovito sodeluje v kazenskem postopku, ki se vodi zoper njo.¹¹ V splošnem to med drugim vključuje ne le njeno pravico, da je navzoča, ampak tudi pravico, da posluša in spremlja postopek.¹²

34. Na podlagi teh preudarkov je Sodišče presodilo, da je treba pravico obdolžene osebe biti navzoč na sojenju, ki je določena v členu 8(1) Direktive 2016/343, zagotoviti tako, da jo je v sodni fazi kazenskega postopka mogoče uresničevati na način, ki je v skladu z zahtevami poštenega sojenja. Ta pravica tako ni omejena zgolj na zagotavljanje navzočnosti obdolžene osebe na obravnavah v okviru postopka, ki poteka v zvezi z njo, temveč zahteva, da se lahko ta oseba učinkovito udeleži tega postopka in da za to uveljavlja pravico do obrambe.¹³

⁷ Sodba z dne 8. decembra 2022, HYA in drugi (Neobstoj možnosti zaslišanja obremenilnih prič) (C-348/21, EU:C:2022:965, točka 39).

⁸ Prav tam, točka 40.

⁹ Prav tam, točka 41, ki se v tem smislu sklicuje na sodbo ESČP z dne 18. oktobra 2006, Hermi proti Italiji, CE:ECHR:2006:1018JUD001811402, točka 58).

¹⁰ Sodba ESČP z dne 2. novembra 2010, Sakhnovskiy proti Rusiji, CE:ECHR:2010:1102JUD002127203, točka 95.

¹¹ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. decembra 2022, HYA in drugi (Neobstoj možnosti zaslišanja obremenilnih prič) (C-348/21, EU:C:2022:965, točka 42); sodbo ESČP z dne 5. oktobra 2006, Marcello Viola proti Italiji, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, točki 52 in 53; sodbo ESČP z dne 15. decembra 2011, Al-Khawaja in Tahery proti Združenemu kraljestvu, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, točka 142.

¹² Sodba ESČP z dne 5. oktobra 2006, Marcello Viola proti Italiji, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, točka 53.

¹³ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. decembra 2022, HYA in drugi (Neobstoj možnosti zaslišanja obremenilnih prič) (C-348/21, EU:C:2022:965, točka 44).

C. Uporaba videokonferenc v kazenskem postopku glede na sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice

35. Evropsko sodišče za človekove pravice je preučilo nekatera vprašanja v zvezi z vodenjem obravnave prek videokonference z vidika pravice do poštenega sojenja iz člena 6 EKČP. V njegovi sodni praksi je v zvezi s tem podanih nekaj vodilnih načel.¹⁴

36. Evropsko sodišče za človekove pravice je poskušalo določiti načela za uporabo spletnih obravnav v vodilni sodbi Marcello Viola proti Italiji.¹⁵ Ta zadeva se je nanašala na domnevno kršitev člena 6 EKČP v zvezi z uporabo videokonferenc na kazenskih zadevah, kot je določena v italijanski zakonodaji. Ta zakonodaja je bila sprejeta v okviru boja proti mafijskim kaznivim dejanjem. Z njo je bilo kazenskemu sodišču omogočeno, da odredi, da se obdolžena oseba na daljavo udeleži obravnave, če se uporabljajo nekateri strogi pogoji, določeni v zakonu.

37. V tej sodbi Evropsko sodišče za človekove pravice najprej opozarja na temeljna načela v zvezi s temeljnim pomenom pravice obdolžene osebe, da je navzoča na sojenju in na njem učinkovito sodeluje.¹⁶

38. V zvezi z uporabo teh načel v konkretni zadevi je Evropsko sodišče za človekove pravice nato ugotovilo, da je udeležba prek videokonference v postopku izrecno določena v italijanski zakonodaji, v kateri so bili navedeni primeri, v katerih se lahko uporabi videokonferenca, organ, pristojen za njeno odreditev, in tehnične rešitve za vzpostavitev avdiovizualne povezave. Opozorilo je, da je italijansko ustavno sodišče štelo, da je združljiva z (italijansko) ustavo in EKČP.

39. Poleg tega je Evropsko sodišče za človekove pravice poudarilo, da je uporaba te metode – če ni prepovedana z notranjim pravom ali mednarodnimi dokumenti s tega področja – dovoljena za pridobivanje dokazov od prič ali izvedencev, po možnosti s sodelovanjem osebe, ki se kazensko preganja. V zvezi s tem se je sklicevalo na več instrumentov mednarodnega prava, ki niso EKČP.¹⁷

40. Glede na navedeno je Evropsko sodišče za človekove pravice presodilo, da „udeležba obdolženca v postopku prek videokonference sama po sebi ni v nasprotju z [EKČP]“. Kljub temu je ugotovilo, da mora to sodišče zagotoviti, da uporaba takega ukrepa služi legitimnemu cilju in da so pogoji, s katerimi je urejena njegova izvedba, združljivi z zahtevami po spoštovanju pravice do poštenega sojenja, kot je določena v členu 6 EKČP.¹⁸

41. Evropsko sodišče za človekove pravice je menilo, da je v konkretnem primeru pritožnikova udeležba na pritožbenih obravnavah prek videokonference sledila legitimnim ciljem iz EKČP, in sicer preprečevanju nerada, preprečevanju kaznivih dejanj, zaščiti prič in žrtev kaznivih dejanj glede njihove pravice do življenja, svobode in varnosti ter spoštovanju zahteve po sojenju v „razumnem roku“.¹⁹ Potem ko je preučilo, da je s pogoji za izvedbo postopka spoštovana pravica do obrambe, je sklenilo, da pravica do poštenega sojenja ni bila kršena.

¹⁴ Glej „Key Theme – Article 6 (criminal limb), Hearings via video link“ (Ključna tema – člen 6 (kazenski del) obravnave prek videokonference), tajništvo Evropskega sodišča za človekove pravice (na voljo na spletni strani: <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/article-6-criminal>).

¹⁵ Sodba ESČP z dne 5. oktobra 2006, Marcello Viola proti Italiji, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, točka 65.

¹⁶ Prav tam, točke od 49 do 62. Glej zgoraj točke od 31 do 33 teh sklepnih predlogov.

¹⁷ Prav tam, točka 66, v kateri sta med drugim navedeni Evropska konvencija o medsebojni pravni pomoči v kazenskih zadevah in Konvencija o medsebojni pravni pomoči v kazenskih zadevah med državami članicami Evropske unije z dne 29. maja 2000.

¹⁸ Glej v tem smislu sodbi ESČP z dne 5. oktobra 2006, Marcello Viola proti Italiji, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, točka 67, in sodbo ESČP z dne 27. novembra 2007, Ascitto proti Italiji, CE:ECHR:2007:1127JUD003579502, točka 64.

¹⁹ Sodba ESČP z dne 5. oktobra 2006, Marcello Viola proti Italiji, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, točka 72.

42. Evropsko sodišče za človekove pravice je v poznejši sodni praksi o uporabi videokonferenc v kazenskem postopku uporabilo načela iz sodbe Marcello Viola, in to pretežno z vidika učinkovitosti pravnega zastopanja obdolžene osebe, ki sodeluje prek videokonference.²⁰ V sodbi velikega senata v zadevi Sakhnovskiy proti Rusiji²¹ je Evropsko sodišče za človekove pravice na primer ponovno navedlo, da videokonferenca kot oblika udeležbe v postopku sama po sebi ni nezdržljiva s pojmom poštene in javne obravnave. Vendar je treba zagotoviti, da lahko obdolžena oseba spremlja postopek in da jo je mogoče slišati brez tehničnih ovir ter da je zagotovljena učinkovita in zaupna komunikacija z odvetnikom.²²

43. Obstoječa sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice o uporabi videokonferenc se večinoma nanaša na položaje, v katerih je uporaba videokonferenc prej kot ne izjema in v katerih se je obdolžena oseba pritožila zaradi uporabe takega načina udeležbe v postopku. Do zdaj še ni bilo primera, v katerem bi se obdolžena oseba nasprotno pritožila, češ da to, da ni pravnega okvira, s katerim bi bilo na sojenju omogočeno udeležba na daljavo, pomeni kršitev pravice biti navzoč na sojenju.²³

44. Zanimivo je, da se je pritožnik v zadevi Dijkhuizen proti Nizozemski pritožil, da mu je bila kršena pravica do poštenega sojenja, ker se ni mogel udeležiti sojenja *fizično ali prek videokonference*.²⁴ V tej zadevi je bil pritožnik pridržan v tretji državi, ki je preprečevala izročitev oseb, ki so bile pridržane kot osumljenci storitve kaznivega dejanja v tej tretji državi, tujim oblastem. Čeprav je bila v nizozemskem pravu določena možnost udeležbe na sojenju prek videokonference, je pritožnik ta način udeležbe večkrat zavrnil. Zanj je zaprosil šele v poznejši fazi postopka. Tedaj bi bilo treba obravnavo ponovno preložiti, da bi domače sodišče zagotovilo vse potrebne ukrepe. Nacionalno sodišče je tako menilo, da se je obdolžena oseba odpovedala pravici do zaslišanja prek videokonference.²⁵ Evropsko sodišče za človekove pravice je ugotovilo, da glede na posebne okoliščine te zadeve ni bilo kršitve člena 6.

45. Čeprav ob upoštevanju okoliščin zadeve ni bilo kršitve pravice do poštenega sojenja, je zadeva Dijkhuizen proti Nizozemski upoštevna. Iz nje je razvidno, da lahko obstajajo položaji, v katerih obdolžena oseba *želi* biti navzoča na sojenju prek videokonference. Videokonferenco je mogoče uporabiti kot orodje za lažje uveljavljanje pravice biti navzoč na sojenju v položajih, v katerih fizična navzočnost obdolžene osebe na sojenju ne bi bila mogoča ali bi bila izjemno težka.

²⁰ Te zadeve se večinoma nanašajo na Rusijo. Glej Kamber, K., „The Right to a Fair Online Hearing“, *Human Rights Law Review*, zvezek 22, 2022, str. od 1 do 21, na str. 19.

²¹ Sodba ESČP z dne 2. novembra 2010, CE:ECHR:2010:1102JUD002127203.

²² Prav tam, točka 98.

²³ Poleg tega po mojem vedenju Evropsko sodišče za človekove pravice še ni odločalo posebej o pritožbi v zvezi z uporabo videokonferenc med pandemijo na splošno kot sredstva za zagotovitev neprekinjenega sodnega postopka med uvedbo izrednih razmer. V teku je postopek v zadevi *Stephan Kucera proti Avstriji*, vloga št. 13810/22, ki se nanaša na odločitev avstrijskega sodišča o izvedbi ustne obravnave v kazenski upravni zadevi prek videokonference, ki temelji na postopkovnih pravilih, ki so namenjena preprečevanju širjenja Covida-19.

²⁴ Sodba ESČP z dne 8. junija 2021, CE:ECHR:2021:0608JUD006159116.

²⁵ V posebnih okoliščinah zadeve „ob upoštevanju, da je bil zadevni postopek del obsežnega in zapletenega kazenskega postopka, v katerem je bilo udeleženi sedem osumljencev, ki so takrat vsi prebivali v različnih državah“, ter „večkratne in nedvoumne zavrnitve pritožnika“, da bi sodeloval pri kateri koli obravnavi prek videokonference, je ESČP menilo, da je imelo nizozemsko pritožbeno sodišče „pravico, da ne upošteva zahteve pritožnikovega zagovornika v zaključnem govoru, naj še enkrat podaljša postopek, da bi pritožnik lahko sodeloval prek videokonference“ (glej točke 56, 60 in 61 sodbe v zadevi Dijkhuizen proti Nizozemski).

46. Pomembno se mi zdi tudi navesti, da je Komisija Sveta Evrope za učinkovitost pravosodja (CEPEJ) izdala „Smernice o videokonferencah v sodnih postopkih“ (v nadaljevanju: smernice CEPEJ).²⁶ Smernice CEPEJ vsebujejo vrsto ključnih ukrepov, ki bi jim morali slediti države in sodišča, da bi se zagotovilo, da uporaba videokonferenc v sodnih postopkih ne bi ogrožala pravice do poštenega sojenja iz člena 6 EKČP. Smernice vsebujejo štiri temeljna načela, sklop smernic, ki se uporabljajo za vse sodne postopke in v katerih so poudarjene posebnosti kazenskih postopkov, ter sklop smernic o organizacijskih in tehničnih vprašanjih videokonferenc.

47. V načelih iz smernic CEPEJ je poudarjeno, da je treba vselej zavarovati pravico do poštenega sojenja, načelo zakonitosti, pravičen postopek in pravico do obrambe. Natančneje, v prvem načelu smernic CEPEJ je navedeno, da za obravnave na daljavo v vseh sodnih postopkih veljajo vsa jamstva glede poštenega sojenja iz EKČP. V skladu z drugim načelom „bi morale države vzpostaviti pravni okvir, ki zagotavlja jasno podlago za to, da se sodiščem omogoči izvajanje obravnave na daljavo v sodnih postopkih“. V skladu s tretjim načelom „mora sodišče v okviru veljavnega pravnega okvira odločiti, ali naj se določena obravnava opravi na daljavo, da se zagotovi splošna pravičnost postopka“. Nazadnje, v skladu s četrtem načelom „bi morale sodišče zagotoviti pravico stranke do učinkovite pomoči odvetnika v vseh sodnih postopkih, vključno z zaupnostjo njune komunikacije“.

48. Posebej v zvezi s kazenskimi postopki je v smernicah CEPEJ navedeno, da mora v okoliščinah, v katerih „se z zakonodajo ne zahteva svobodno in informirano soglasje obdolžene osebe, odločitev sodišča o njegovi udeležbi na obravnavi na daljavo služiti legitimnemu namenu“. V njih je poudarjen tudi pomen zagotovitve učinkovite udeležbe obdolžene osebe in pravnega zastopanja.

49. Iz sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice in smernic CEPEJ je razvidno, da je lahko udeležba na daljavo na sojenju združljiva z EKČP, če so upoštevana vsa jamstva poštenega sojenja. Ali sta udeležba na daljavo in pravica do poštenega sojenja združljivi, je treba preučiti glede na konkreten veljavni pravni okvir ter v njem določene pogoje in rešitve, ki veljajo za uporabo videokonferenc.

D. Uporaba videokonferenc v kazenskem postopku na podlagi zakonodaje EU

50. Uporaba videokonferenc v nacionalnih kazenskih postopkih na ravni Unije ni harmonizirana. Harmonizacija pravil o uporabi videokonferenc se nanaša le na čezmejne primere, urejene s posebno zakonodajo Unije.²⁷ Najnovejši razvoj v tem smislu pomeni sprejetje Uredbe (EU) 2023/2844.²⁸

51. Uporaba te uredbe ne posega v procesne pravice, kakor so določene v Listini in pravu Unije, kot so direktive o procesnih pravicah, kar vključuje Direktivo 2016/343, in še posebej ne posegajo v pravico biti navzoč na sojenju.²⁹ Poleg tega se pravila, ki jih določa glede uporabe videokonferenc za obravnave v postopkih pravosodnega sodelovanja v kazenskih zadevah, ne uporabljajo za

²⁶ CEPEJ, *Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings* (Smernice o videokonferencah v sodnih postopkih), dokument, ki ga je CEPEJ sprejela na 36. plenarnem zasedanju junija 2021 (na voljo na spletni strani: <https://edoc.coe.int/en/efficiency-of-justice/10706-guidelines-on-videoconferencing-in-judicial-proceedings.html>).

²⁷ Glej člen 24 Direktive Evropskega parlamenta in Sveta 2014/41/EU z dne 3. aprila 2014 o evropskem preiskovalnem nalogu v kazenskih zadevah (UL 2014, L 130, str. 1) in člen 10 Konvencije, ki jo je Svet pripravil na podlagi člena 34 Pogodbe o Evropski uniji, o medsebojni pravni pomoči v kazenskih zadevah med državami članicami Evropske unije (UL 2000, C 197, str. 3).

²⁸ Uredba Evropskega parlamenta z dne 13. decembra 2023 in Sveta o digitalizaciji pravosodnega sodelovanja in dostopa do sodnega varstva v čezmejnih civilnih, gospodarskih in kazenskih zadevah ter o spremembi nekaterih aktov s področja pravosodnega sodelovanja (UL, L 2023/2844, 27. 12. 2023).

²⁹ Uvodna izjava 55 Uredbe 2023/2844.

obravnave prek videokonference za namene pridobivanja dokazov ali izvedbe sojenja, na podlagi katerega bi se lahko izdala odločba, s katero se ugotovi, ali je osumljena ali obdolžena oseba kriva ali nedolžna.³⁰

52. Ker se Uredba 2023/2844 v postopku v glavni stvari ne uporablja, njenih določb ni treba podrobneje obravnavati. Zadošča navesti, da njene določbe priznavajo pomen pridobitve privolitve obdolžene ali obsojene osebe za uporabo videokonference za obravnavo v postopkih pravosodnega sodelovanja v kazenskih zadevah.³¹ Poleg tega mora biti uporaba take tehnologije upravičena s posebnimi okoliščinami zadeve. Ta uredba vsebuje tudi posebne določbe o skladnosti tehnologije za komunikacijo na daljavo z načeli varstva podatkov in visoko stopnjo kibernetne varnosti.³²

E. Ali je s členom 8(1) Direktive 2016/343 dovoljena udeležba na sojenju prek videokonference

53. V tem delu analize se bom posvetila vprašanju, ali države članice lahko določijo, da se pravica „biti navzoč“ na sojenju iz člena 8(1) Direktive 2016/343 lahko uresničuje prek videokonference, zlasti če je obdolžena oseba izrecno zahtevala tako navzočnost in so izpolnjeni pogoji za njeno udeležbo.

54. V skladu z zgoraj navedeno sodno prakso³³ mora Sodišče paziti, da se z razlago člena 8(1) Direktive 2016/343 zagotovi raven varstva, s katero ni kršena raven varstva, ki je zagotovljena s členom 6 EKČP, kot ga razlaga Evropsko sodišče za človekove pravice.

55. Iz besedila člena 8(1) Direktive 2016/343 jasno izhaja, da morajo države članice osumljenim in obdolženim osebam omogočiti, da so navzoče na sojenju.³⁴

56. Sodišče je to določbo razlagalo v sodbi HN (Sojenje obtožencu, ki je bil odstranjen z ozemlja) v okviru vprašanja, ali imajo države članice možnost, da določijo, da je taka navzočnost obvezna. V zvezi s tem je presodilo, da člen 8 Direktive 2016/343 zgolj določa in ureja pravico osumljenih in obdolženih oseb, da so navzoče na svojem sojenju, ter izjeme od te pravice, ne da bi državam članicam nalagal ali prepovedoval uvedbo obveznosti za vse osumljene ali obdolžene osebe, da so navzoče na svojem sojenju.³⁵

57. V tem smislu je Sodišče spomnilo, da iz člena 1 te direktive izhaja, da je njen namen določiti skupna minimalna pravila o nekaterih vidikih domneve nedolžnosti v kazenskem postopku in pravici biti navzoč na sojenju v teh postopkih, ne pa izčrpna harmonizacija kazenskega postopka.³⁶

³⁰ Uvodna izjava 43 Uredbe 2023/2844.

³¹ Glej uvodno izjavo 44 in člen 6 Direktive 2023/2844. V skladu s tretjim pododstavkom člena 6(2) te uredbe se privolitev da prostovoljno in nedvoumno. Od zahteve po privolitvi obstaja izjema, kadar „[b]rez poseganja v načelo poštenega sojenja in pravico do pravnega sredstva po nacionalnem procesnem pravu“ oseba udeležba na naroku „predstavlja resno grožnjo javni varnosti ali javnemu zdravju, ki se izkaže za resnično in takojšnjo ali predvidljivo“.

³² Glej uvodni izjavi 21 in 22 Uredbe št. 2023/2844.

³³ Točka 30 teh sklepnih predlogov.

³⁴ Sodba z dne 15. septembra 2022, HN (Sojenje obtožencu, ki je bil odstranjen z ozemlja) (C-420/20, EU:C:2022:679, točka 32).

³⁵ Prav tam, točka 40.

³⁶ Prav tam, točka 41.

58. Direktiva 2016/343 se v skladu z njeno uvodno izjavo 10 omejuje na določitev skupnih minimalnih pravil o varstvu procesnih pravic osumljenih in obdolženih oseb, da bi se okrepilo zaupanje držav članic v kazenskopravne sisteme drugih držav članic in tako olajšalo vzajemno priznavanje odločb v kazenskih zadevah.³⁷

59. Poleg tega je treba navesti, da te direktive glede na minimalno harmonizacijo, ki se z njo izvaja, ni mogoče razlagati kot popoln in izčrpen instrument.³⁸

60. Glede na omejen obseg harmonizacije, izvedene z navedeno direktivo, in okoliščino, da ta direktiva ne ureja vprašanja, ali lahko države članice zahtevajo navzočnost osumljene ali obdolžene osebe na sojenju, je Sodišče presodilo, da vprašanje obvezne navzočnosti spada izključno v okvir nacionalnega prava.³⁹

61. To utemeljitev je mogoče po analogiji uporabiti za vprašanje, ali države članice lahko določijo, da se pravica biti navzoč na sojenju prek videokonference lahko uresničuje na zahtevo obdolžene osebe. Ta določba ne določa ničesar glede take možnosti in *a fortiori* ne ureja sojenja v kazenskem postopku prek videokonference. V členu 8(1) Direktive 2016/343 se priznava, da je navzočnost obdolžene osebe ključna za zagotovitev poštenega sojenja. Temeljno jamstvo pravice do navzočnosti kot minimalni standard zajema pravico do fizične navzočnosti v sodni dvorani. Glede na pomen temeljnega jamstva, ki ga ima fizična navzočnost osumljenih in obdolženih oseb, te pravice proti volji obdolžene osebe ni mogoče nadomestiti ali zamenjati z virtualno navzočnostjo.⁴⁰ Poleg tega mora vsaka omejitev pravice biti navzoč na sojenju služiti legitimnemu cilju in biti v skladu s členom 52 Listine.

62. Vendar je že bilo poudarjeno, da člen 8(1) Direktive 2016/343 določa okvir za pravico osumljenih in obdolženih oseb, da so navzoče na sojenju. Ker ne določa načina uresničevanja te pravice, je državam članicam prepuščena diskrecijska pravica pri izbiri sredstev za zagotovitev te pravice v njihovih pravosodnih sistemih in jim je omogočeno, da predvidijo dodatna sredstva za zagotovitev navzočnosti na sojenju. Kot je razvidno iz uvodne izjave 48 Direktive 2016/343, lahko države članice razširijo pravice iz te direktive, da zagotovijo višjo raven varstva.⁴¹ V tej uvodni izjavi je navedeno tudi, da raven varstva, ki jo zagotavljajo države članice, nikoli ne bi smela biti nižja od standardov, ki so določeni v Listini oziroma EKČP, kakor ju razlagata Sodišče in Evropsko sodišče za človekove pravice.

³⁷ Sodba z dne 19. septembra 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, točka 46).

³⁸ Sodba z dne 13. februarja 2020, Spetsializirana prokuratura (Obravnava v nenavzočnosti obdolženca) (C-688/18, EU:C:2020:94, točka 30).

³⁹ Glej v tem smislu sodbo z dne 13. februarja 2020, Spetsializirana prokuratura (Obravnava v nenavzočnosti obdolženca) (C-688/18, EU:C:2020:94, točka 42).

⁴⁰ Glej točko 48 teh sklepnih predlogov. Glej tudi European Criminal Bar Association (Evropsko odvetniško združenje za kazenske zadeve), *Statement of Principles on the use of Video-conferencing in Criminal Cases in a Post-Covid 19 World*, 6. september 2020 (na voljo na spletni strani: https://www.ecba.org/extdocserv/20200906_ECBAStatement_videolink.pdf). Glede pomena privolitve je mogoče omeniti, da je Conseil constitutionnel (ustavni svet, Francija) v svoji pomembni odločbi št. 2020-872 QPC z dne 15. januarja 2021, M. Krzystof B. (na voljo na spletni strani: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2021/2020872QPC.htm>), razglasil za neustavno vladno uredbo, sprejeto v okviru pandemije covid-19, s katero je bila omogočena uporaba videokonference brez privolitve zainteresirane osebe pred vsemi kazenskimi sodišči, razen pred kazenskimi sodišči, ki obravnavajo huda kazniva dejanja. Conseil constitutionnel (ustavni svet) je poudaril, da je bila uporaba videokonferenc v velikem številu zadev zgolj možnost, dana sodišču, v zvezi s katero niso veljali nikakršni zakonski pogoji. V zvezi s tem glej kot primer Danet, A., „Visioconférence dans le procès pénal: j’eu du chat et de la souris?“ *Gazette du Palais*, št. 11, 2021, str. od 21 do 24.

⁴¹ V tej določbi se v bistvu odraža pravilo iz člena 82(2) PDEU, v skladu s katerim sprejetje minimalnih pravil glede pravic posameznikov v kazenskem postopku državam članicam ne preprečuje, da ohranijo ali uvedejo višjo raven zaščite posameznikov.

63. Zato člen 8(1) Direktive 2016/343 ne nasprotuje temu, da bi države članice na izrecno zahtevo obdolžene osebe dovolile, da se pravica biti navzoč na sojenju uveljavlja prek videokonference ali druge tehnologije za komunikacijo na daljavo.

64. Vendar če države članice obdolženi osebi dovolijo, da uveljavlja pravico biti navzoč na sojenju na daljavo, pravila, ki jih določijo, ne smejo ogroziti cilja, ki mu sledi Direktiva 2016/343.⁴² V zvezi s tem je v uvodni izjavi 9 te direktive navedeno, da je namen te direktive *okrepiti pravico do poštenega sojenja* v kazenskem postopku z določitvijo skupnih minimalnih pravil glede pravice biti navzoč na sojenju. Države članice zato zagotovijo, da je pravica obdolžene osebe, da je navzoča na sojenju, iz člena 8(1) Direktive 2016/343 zagotovljena tako, da jo je mogoče uresničevati na način, skladen z zahtevami poštenega sojenja, v skladu s členom 47(2) in (3) Listine ter členom 48 te listine. Natančneje, tej osebi mora biti omogočena učinkovita udeležba na sojenju in učinkovito uveljavljanje pravice do obrambe.

65. Latvijska vlada se je posebej sklicevala na primer iz svoje nacionalne zakonodaje, s katero je obdolženim osebam omogočeno, da s polnim in ozaveščenim soglasjem sodelujejo na sojenju prek videokonference na način, s katerim je zagotovljena pravica do poštenega sojenja.

66. V okoliščinah, v katerih je upoštevni nacionalni zakonodajni okvir skladen z zahtevami poštenega sojenja in v katerih osumljena ali obdolžena oseba zahteva, da se uporabi ta način udeležbe, ter učinkovito sodeluje na svojem sojenju, se ne sme šteti, da se je ta oseba odpovedala svoji pravici biti navzoča na sojenju, zagotovljeni v členu 8(1) Direktive 2016/343.

67. Ker je obseg harmonizacije v Direktivi 2016/343 omejen obseg harmonizacije in ker je obsega vprašanja iz postopka v glavni stvari omejen, ne bi bilo primerno poskušati zagotoviti celovitih smernic o zahtevah poštenega sojenja, ki poteka v navzočnosti na daljavo. Omejila se bom na naslednjo ugotovitev. Uporaba videokonferenc v kazenskem postopku in širše digitalizacija sojenja nista samostojen cilj, temveč sredstvo za krepitev poštenosti kazenskega postopka⁴³ kot del pristopa k pravosodju, ki je „osredotočen na človeka“.⁴⁴ V tem okviru člen 8(1) Direktive 2016/343 državam članicam omogoča, da zagotovijo možnost, da so osumljene ali obdolžene osebe na sojenju navzoče na daljavo, če zagotovijo spoštovanje pravice do poštenega sojenja.

F. Uporaba v obravnavani zadevi

68. V obravnavani zadevi iz predložitvene odločbe izhaja, da je predložitveno sodišče dvomi o tem, ali je mogoče priznati pravico obdolžene osebe do sodelovanja v postopku prek videokonference, čeprav v bolgarskem pravu *ne obstaja posebna zakonska določba*, s katero bi bil

⁴² Glej po analogiji sodbo z dne 1. avgusta 2022, TL (Nezagotovitev tolmača in prevoda) (C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, točka 77).

⁴³ Glej točko 47 zgoraj.

⁴⁴ Glej točko 5 Skleпов Sveta „Dostop do sodnega varstva – izkoriščanje priložnosti, ki jih prinaša digitalizacija“, (UL 2020, C 342I, str. 1), v katerih se ponovno potrjuje, da „bi moral biti digitalni razvoj pravosodja po meri človeka ter da ga je treba nenehno usmerjati in usklajevati s temeljnimi načeli pravosodnih sistemov, in sicer z neodvisnostjo in nepristranskostjo sodišč, jamstvom učinkovitega pravnega varstva ter pravico do poštene in javne obravnave v razumnem roku“. Na drugih mestih sem v svoji akademski vlogi zagovarjala stališče, da digitalizacija ni samostojen cilj, temveč del „na človeka osredotočenega“ pristopa k pravosodju, katerega cilj je spodbujanje temeljne pravice do učinkovitega sodnega varstva. Primer v zvezi s tem bi lahko bil položaj obdolžene osebe, ki zaradi zdravstvenega stanja ali starosti ne more biti fizično navzoča v sodni dvorani: Medina, L., „People-centred Justice and the European Court of Justice“, *Lex & Forum*, zvezek 1, 2023, str. od 5 do 10, na str. 7. Glej tudi Peristeridou, C., in de Vocht, D., „I’m Not a Cat! Remote Criminal Justice and a Human-Centred Approach to the Legitimacy of the Trial“, *Maastricht journal of European and comparative law*, zvezek 30, 2023, str. od 97 do 106.

tak način sodelovanja dovoljen v primeru osebe, obtožene hudega kaznivega dejanja.⁴⁵ Zakonska določba, s katero je bil dovoljen tak način sodelovanja med izrednim stanjem zaradi pandemije covida-19, se namreč, ko je potekala obravnava iz postopka v glavni stvari, ni več uporabljala.

69. Dvomi predložitvenega sodišča so zato osredotočeni na združljivost odločitve tega sodišča, da dovoli udeležbo v postopku prek videokonference, s členom 8(1) Direktive 2016/343, in to kljub neobstoju posebne pravne podlage.

70. Odgovor na te dvome je razviden iz analize v prejšnjem delu. Kolikor člen 8(1) Direktive 2016/343 ne ureja uporabe videokonferenc v kazenskem postopku, ne nasprotuje nacionalni zakonodaji, kot je bolgarski zakon, ki za kazniva dejanja, opredeljena kot huda, določa obvezno fizično navzočnost in ne določa spletne udeležbe kot splošnega postopkovnega pravila. Na sedanji stopnji razvoja prava Unije se morajo države članice same odločiti, ali bodo omogočile udeležbo na daljavo v kazenskih postopkih in v katerih primerih.⁴⁶

71. *A fortiori*, člen 8(1) Direktive 2016/343 ne določa pravice obdolženih ali osumljenih oseb, da bi izbirale, ali bodo navzoče fizično ali prek videokonference.

72. Poleg tega iz informacij, ki jih ima na voljo Sodišče, ne izhaja, da je bil FP zaradi neobstoja tehničnih sredstev, ki bi omogočala udeležbo na daljavo, prikrajšan za dejansko možnost uveljavljanja pravice biti navzoč na sojenju.⁴⁷

73. Ker na ravni Unije ni harmonizacije, kot je v bistvu poudarila Komisija, ni mogoče šteti, da člen 8(1) Direktive 2016/343 ureja položaj iz postopka v glavni stvari, v katerem kazensko sodišče sprejme odločitev, da se dovoli uporaba videokonference, čeprav ne obstaja nacionalna zakonodaja, s katero bi bil omogočen tak način sodelovanja. Okoliščina, da je predložitveno sodišče sprejelo vse potrebne ukrepe za zagotovitev, da videokonferenca poteka tako, da je v skladu s pravico do poštenega sojenja, ne spremeni zgornje ugotovitve, saj na ravni Unije ni harmonizacije in posebne pravne podlage. Zato je treba zakonitost zadevne odločitve, ki jo je sprejelo predložitveno sodišče, preučiti glede na nacionalno pravo.

74. Iz zgornjih preudarkov izhaja, da je treba člen 8(1) Direktive 2016/343 razlagati tako, da ne ureja uporabe videokonferenc v kazenskem postopku, temveč o uporabi videokonferenc v kazenskem postopku odločajo države članice. Natančneje, s to določbo ni urejen položaj, v katerem kazensko sodišče obdolženi osebi, ki mora biti v skladu z nacionalnim pravom navzoča na sojenju, omogoči, da v postopku sodeluje prek videokonference, čeprav v nacionalnem pravu ne obstaja izrecna določba, s katero bi bil dovoljen tak način sodelovanja.

⁴⁵ Glej točko 25 teh sklepnih predlogov.

⁴⁶ V zvezi s tem obstajajo različni pristopi, ki odražajo razlike med pravnimi sistemi in izročili držav članic. Glej primeroma Urad OVSE za demokratične institucije in človekove pravice, *The Functioning of Courts in the Covid-19 Pandemic: A Primer* (Delovanje sodišč med pandemijo Covida-19: Priročnik), op. cit., opomba 2; Carrera, S., Mitsilegas, V., in Stefan, M., Criminal Justice, *Fundamental Rights and the Rule of Law in the Digital Age, Report of CEPS and QMUL Task Force*, CEPS, Queen Mary University of London, Bruselj, maj 2021, str. od 36 do 45. V strokovni literaturi se razpravlja tudi o tveganju za „dehumanizacijo“ pravosodja ali tveganju za „izgubo dostojanstvenosti sodnega postopka“: glej Kamber, K., „The Right to a Fair Online Hearing“, *Human rights law review*, zvezek 22, 2022, str. od 1 do 21; Leborne, J., „La vidéojustice: la justice pénale à l'ère de la vidéo“, *Cahiers Droit, Sciences & Technologies*, 2021, str. od 93 do 109; Funck, J. F., „La vidéoconférence en matière pénale: approche critique, pratique et prospective“, *Journal des Tribunaux*, 2021, str. od 257 do 264, na str. 264, ki razmišlja o prihodnosti kazenskega pravosodja po pandemiji in ugotavlja: „dans un monde d'après, qu'il nous appartient de rendre meilleur, veillons à l'humanité de la justice“ („v svetu potem [po pandemiji], ki ga moramo narediti boljšega, moramo zagotoviti, da bo pravosodje humano“).

⁴⁷ FP na primer ni trdil, da je v Združenem kraljestvu priprt in da mu ni dovoljeno potovati v Bolgarijo ali da mu zdravstveno stanje ali starost preprečujeta potovanje v Bolgarijo.

V. Predlog

75. Glede na navedeno Sodišču predlagam, naj na vprašanje za predhodno odločanje, ki ga je postavilo Sofijski gradski sad (okrajno sodišče za mesto Sofija, Bolgarija), odgovori:

„Člen 8(1) Direktive (EU) 2016/343 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 9. marca 2016 o krepitvi nekaterih vidikov domneve nedolžnosti in krepitvi pravice biti navzoč na sojenju v kazenskem postopku

je treba razlagati tako, da ne ureja uporabe videokonferenc v kazenskem postopku, temveč o uporabi videokonferenc v kazenskem postopku odločajo države članice. Natančneje, s to določbo ni urejen položaj, v katerem kazensko sodišče obdolženi osebi, ki mora biti v skladu z nacionalnim pravom navzoča na sojenju, omogoči, da v postopku sodeluje prek videokonference, čeprav v nacionalnem pravu ne obstaja izrecna določba, s katero bi bil dovoljen tak način sodelovanja.“